

Het Vredesproces in het Midden-Oosten

Processie van Echternach of Via Dolorosa?

| Lucas Cathérine

Telkens als een Israëlische premier met Jasser Arafat in een vliegtuig stapte hadden de media het over een historische topontmoeting, en wanneer beide mannen enkele dagen later weer uit het vliegtuig kwamen, noemde men het een gemiste kans. De kranten en tijdschriften hebben hele pagina's aan deze processie van Echternach gewijd, maar over de reële situatie op het terrein las je weinig. Mijn vergelijking met die Luxemburgse processie gaat niet echt op, want in Echternach zit er nog beweging in het ritueel, terwijl het 'vredesproces' in het Midden-Oosten muurvast zit. Met de geschiedenis van het Heilig Land in het achterhoofd kan je het hele gebeuren eerder vergelijken met een kruisweg. De Via Dolorosa ligt trouwens in Palestijns gebied. De situatie heeft er voor de Palestijnen immers nog nooit zo slecht uitgezien, en nochtans, hun kruisweg is al heel oud. Hij begon meer dan honderd jaar geleden. Ik probeer alle staties van die kruisweg voor u thematisch samen te vatten.

1. Het zionisme, de ideologie achter de staat Israël

Op het einde van de negentiende eeuw kende Europa een opstoot van antisemitisme. In tsaristisch Rusland braken moorddadige pogroms tegen joden uit. Dit verschijnsel was niet nieuw, het was een 'traditie' in christelijk Europa. Zo werden bij het begin van de kruistochten de joden van het Rijnland uitgemoord, en ook daarna kende Europa nog regelmatig gewelddadige jodenvervolgingen. De pogroms waren uiterst wreedwaardig. De antisemitische hetze verbreidde zich van Oost- naar West-Europa, onder meer naar Duitsland en Frankrijk. Als reactie hierop

ontstond onder de Oost-Europese joden het zionisme.

Het zionisme werd als beweging gesticht door de Oostenrijkse journalist Theodor Herzl die de zaak Dreyfus volgde. In zijn geschriften zocht hij naar een verklaring voor het antisemitisme. Anders dan progressieve joden als Moses Mendelssohn of Karl Marx, die een oplossing zochten in een bundeling van alle progressieve krachten tegen al wat reactionair was, en dus ook tegen het antisemitisme, zocht hij het in de vlucht. Het antisemitisme was voor hem iets eeuwig en onafwendbaars. Herzl zag de oplossing in het stichten van een eigen zuiver joodse staat. In een staat waarin geen niet-joden leven, kan ook geen anti-

semitisme heersen, was zijn redenering. Zijn bekendste boek, *Der Judenstaat* (1896), is tot op heden nog steeds het basisdocument voor het zionisme.

Wat willen de zionisten?

- Zij willen een joodse staat stichten in Palestina door het land te koloniseren met joodse boeren en arbeiders.¹
- “Wij zullen er voor Europa een bruggenhoofd naar Azië vormen, een bolwerk van de beschaving tegen de barbarij.”²
- Het land zal zich uitstrekken “van de beek in Egypte (de Nijl) tot de Eufrat.”³
- Men moet de plaatselijke bevolking “geen werk geven”⁴, tenzij het “droogleggen van moerassen en het uitroeien van slangen”⁵, en daarna moet men ze “ongemerkt over de grens zetten”.⁶

De kenmerken van het zionisme – racisme en expansionisme – zijn hier op hun scherpst geformuleerd. Toen waren begrippen als racisme, kolonialisme en expansionisme nog geen ‘vieze’ woorden. Heel de Europese burgerij dacht zo, en men kon die dingen nog rustig bij hun naam noemen. De Palestijnen herkenden bijna onmiddellijk het gevaar en in 1897 volgt hun eerste protest. In Jeruzalem richten notabelen een commissie op die de grondaankopen door joden moet controleren. De bevolking van Palestina is op dat ogenblik voor 98% Arabisch en het joodse grondbezit is praktisch onbestaande, minder dan 0,01% van alle grond. Op het Zesde Zionistencongres in 1903 kregen de zionistische plannen vastere vorm: “Wij zullen een net van kolonies over het land spannen: eerst de haken en de sterke draden aan de randen, dan er sterke nerven doorweven en ten slotte het geheel rafijn opvullen” (Franz Oppenheimer). Dit is het scenario dat nadien bijna woordelijk werd gevolgd bij de kolonisatie van Palestina. Bondig kunnen we stellen dat de zionisten een zuiver joodse staat in Palestina willen, zonder Palestijnen, en met een sterke verbondenheid met het Westen. Het is een bevolkingskolonialisme, zoals tot voor kort in Zuid-Afrika. De middelen om dit te bereiken waren veelvoudig. De zionisten zochten steun bij de grote mogendheid die het Midden-Oosten controleerde: bij het Ottomaanse Rijk, of bij de Europese imperialistische machten die het Midden-Oosten wilden koloniseren, met name Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië. In 1917 schreef de Britse minister Lord Balfour in een naar hem genoemde verklaring, de ‘Balfour Declaration’, dat Groot-

Brittannië de zionisten wou helpen bij de stichting van een “joods nationaal tehuis in Palestina”. Vanaf 1920 bestuurden de Britten Palestina als mandaatgebied. De Palestijnen leggen zich niet neer bij de Britse administratie en de joodse kolonisatie. Op 1 mei 1921 breekt een eerste grote revolutie uit. Palestijnen en zionisten raken slaags in Haifa en Jaffa. Balans: 95 doden en 219 gewonden. In 1929 proberen de joodse kolonisten een eerste maal de heiligdommen rond de al Aksa-moskee in handen te krijgen, met als gevolg een algemene revolutie van de Palestijnen. Balans: 249 doden en 572 gewonden.

De zionisten pakken de kolonisatie grondig aan: in de diaspora bouwen zij een eigen structuur uit. In 1901 werd in Bazel ‘het Joods Nationaal Fonds’ (Keren Keyameth le-Yisrael) gesticht en in 1920 ‘het Opbouwfonds’ (Keren Hayesod) in Londen. Deze twee fondsen stonden garant voor de financiering van de kolonisering. Ter plekke werden joodse politieke partijen gesticht, maar ook, en vooral, gewapende milities. De oudste militie ‘Bar Giora’ werd in 1907 in Jaffa gesticht. In 1909 veranderde haar naam in ‘Hashomer’. De immigratie van joden was vanaf 1882 op gang gekomen, maar werd pas massaal na de Britse steun, de oprichting van de twee fondsen en van de zionistische milities. De Palestijnse grond werd ten dele goedschiks opgekocht (in 1947 was dit 6,7 % van het grondgebied van Palestina)⁷, maar werd vooral kwaadschiks veroverd door de milities die zich in fort-kibboetzim vestigden. Toen de Palestijnen een onafhankelijkheidsoorlog tegen de Britten voerden in de jaren 1936-1939, stichtten de zionisten 53 kibboetzim. Voordien waren er slechts 34 dergelijke nederzettingen.⁸ In 1936 hadden de Palestijnen een algemene staking uitgeroepen tegen de joodse kolonisatie en voor onafhankelijkheid. Na zes maanden escaleert die in een ware onafhankelijkheidsoorlog. Dankzij guerilla-operaties slagen de Palestijnen erin heel het platteland onder controle te krijgen en ook de belangrijkste steden, zoals Haifa, Jaffa en het oude stadsdeel van Jeruzalem. De Britten voeren massaal troepen aan en bewapenen de zionistische kolonisten. Zo worden de eerste joodse militaire kaders gevormd en kunnen de zionisten de grondslag leggen van het latere Israëliëse leger. In 1939 bloedt de opstand dood. Er vallen 15.000 doden of gewonden. De slagkracht van het Palestijns verzet is voor jaren gebroken.

De zionisten zochten voor hun staatsopbouw niet alleen steun bij de Britse koloniale overheid, maar ook bij nazi-Duitsland dat joden massaal het land probeerde uit te zetten (de *Endlösung* was een beslissing die men pas na de 'Wannseekonferenz' in 1942 begon uit te voeren). Om de joden naar Palestina te krijgen werden verschillende tactieken gebruikt. Er werd bij de nazi's bedongen dat emigranten, vooraleer zij naar Palestina trokken, in Duitsland in omscholingskampen een opleiding kregen. In 1936 waren dat er veertig.⁹

Terwijl bijna alle Amerikaanse en Europese joodse organisaties een boycot tegen nazi-Duitsland afkondigden, voerden de Labour-zionisten drukhandel met de nazi's. In het kader van de 'Ha'ava-ra-akkoorden' die in 1933 werden afgesloten en tot het begin van de oorlog van kracht zouden blijven, kregen 16.000 kapitaal-krachtige Duitse joden de toestemming om naar Palestina te emigreren en 31.570.000 toenmalige ponden (nu enkele miljarden frank) over te dragen. Emigranten mochten van de nazi's 1.000 pond cash per persoon meenemen. De rest van hun kapitaal werd in een fonds gestort waarmee men Duitse industriële goederen in Palestina invoerde.¹⁰ Het is trouwens dankzij dit Ha'ava-ra-akkoord (= transfertakkoord) dat de Duitse joden ook nu nog de hoogste sociale groep in Israël vormen. Met het vrijgekomen kapitaal startten zij de industrie op en bouwden riantere wijken in Haifa, Natanya en Nahariya. Politieke bezwaren tegen deze akkoorden werden door Ben Goerion weggezwempeld. De staatsopbouw ging immers voor alles. "Als men mij voor de keuze plaatst en zegt dat ik alle kinderen in Duitsland kan redden door ze naar Engeland te laten vertrekken of dat ik maar de helft kan redden door ze naar Eretz Israël te laten komen, dan kies ik voor de tweede mogelijkheid."¹¹ Deze uitspraak van de toekomstige minister-president van Israël dateert van enkele dagen na de Kristallnacht.

De partij van Menahem Begin en Yitzhak Shamir ging nog verder; beiden mannen waren fascist. Begin 1941, de Tweede Wereldoorlog was dan al een jaar bezig en de Kristallnacht al tweemaal herdacht, deden zij een voorstel ('Vorschlag') voor de oplossing van het jodenvraagstuk

in Europa en voor de actieve deelname van de 'Irgoen' (destijds de naam van hun partij) aan de oorlog aan de zijde van Duitsland, waarbij zij een samenwerking voorstelden tussen het "Deutsche Volk und das Volkisch-Nationale Hebräertum".¹² De officiële Israëliëse geschiedschrijving ontkennt die feiten niet, maar beschouwt ze als een voetnoot in de geschiedenis, en wil ze (doen) vergeten. Daarom heeft ze het voortdurend over de moefti van Jeruzalem, die met de nazi's collaboreerde. De Groot-moefti van Jeruzalem is een functie die door de Britten werd ingesteld. In de jaren dertig werd de functie bekleed door Amin al Hoesseini, een afstammeling van één van de belangrijkste notabele families van de stad. In de jaren twintig had hij geprobeerd om de leiding te nemen van het verzet tegen de zionistische immigratie en de Britse koloniale, maar hij was in de jaren dertig op zijn linkervleugel voorbijgestoken door Azza-din al Qassam (naar wie nu de militaire vleugel van HAMAS genoemd is, maar die voordien vooral door het marxistische 'Volksfront' als boegbeeld werd gebruikt). De Qassamieten startten de grote Palestijnse revolte in 1936 en leidden die tot in 1939. In dat jaar konden de

Britten de opstand neerslaan, dankzij de steun van zionistische milities (waarin ondermeer Moshe Dayan en Yigal Allon dienden). Amin al Hoesseini werd dus gemarginaliseerd door de revolte. Vanuit de redenering dat de vijanden van zijn vijanden zijn vrienden waren, schaarde hij zich opportunistisch achter de nazi's. Hij ging voor hen hulptroepen ronselen onder de Bosnische moslims. Westerse populariserende geschiedenisboeken hebben het wel over de nazi-sympathie van de moefti, maar geen enkel vermeldt de economische Ha'ava-ra-akkoorden van de Labour-zionisten met de Nazi's of het voorstel tot politieke samenwerking van de fascistische Irgoenpartij (nu opgegaan in Likoeed).¹³ Het waren vooral de Britten die tot het begin van de Tweede Wereldoorlog de joodse emigratie naar Palestina steunden, zowel politiek als militair (o.a. door het opleiden van zionistische milities). Pas na het neerslaan van de Palestijnse opstand in 1939 zouden zij – in beperkte mate – beginnen rekening houden met de verzuchtingen van de oorspronkelijke Arabische bevolking en de immigratie van

---

De zionisten zochten voor hun staatsopbouw niet alleen steun bij de Britse koloniale overheid, maar ook bij nazi-Duitsland dat joden massaal het land probeerde uit te zetten

joden beperken. Maar op dat moment waren de zionisten sterk genoeg om hun eigen weg te gaan.

Na de Tweede Wereldoorlog ging de Arbeiderspartij, de hoofdstroming binnen het zionisme – de rechterzijde was al eerder anti-Brits geworden – zich van de Britten losmaken en de onafhankelijkheid nastreven. In 1948 slaagde ze daarin.

2. Het ontstaan van de staat Israël

Na de Tweede Wereldoorlog wilden grote groepen joodse overlevenden van de nazi-kampen naar Palestina emigreren. Zowel de Verenigde Staten als West-Europa sloten hun deuren. De Sovjetunie had al in de jaren dertig massaal joodse vluchtelingen opgevangen: van de 2.563.000 joden die tussen 1935 en 1943 het nazi-bewind konden ontvluchten, trok de overgrote meerderheid naar de Sovjetunie. Palestina werd nu het enige overblijvende toevluchtsoord.¹⁴ Tussen 1933 en 1945 immigreerden een kwart miljoen Europese joden naar Palestina; daardoor verdrievoudigde de joodse bevolking van Palestina in iets meer dan tien jaar. Deze massale inwijking van Europese joden in Palestina dreef de spanningen ten top, en de Britse koloniale mogendheid verloor de controle over de situatie. Ze kondigde haar terugtrekking aan. Daarop probeerden de Verenigde Naties een oplossing uit te werken. Verschillende oplossingen, meestal verdelingsplannen, werden opgesteld. Op 29 november 1947 werd een voorstel tot verdeling van het grondgebied goedgekeurd. Dit verdelingsplan was dus niet bindend.

De bevolking in Palestina werd eind 1947 – begin 1948 op 1.912.000 inwoners geschat, van wie 1.303.887 Palestijnen (of 68,1 % van de bevolking) die 93 % van de grond bezaten. Het verdelingsplan van de V.N. voorzag in drie deelstaten: het stadsgebied Jeruzalem met een lichte Arabische meerderheid (105.000 Arabieren en 100.000 joden), een Arabische staat met 725.000 Arabieren en een luttel 10.000 joden en ten slotte een joodse staat met, tenminste op papier, een joodse meerderheid (498.000 joden tegen 407.000 Arabieren). Maar men ‘vergat’ de 105.000 Bedoeïenen te tellen. Als men deze mensen, die effectief in de voorziene joodse staat woonden (vooral in de Negev), in rekening bracht, was er een Arabisch-Palestijnse meerderheid in de joodse staat (512.000 Palestijnen tegenover 498.000 joden).¹⁵

De Palestijnen verwierpen het plan, zij vonden het onrechtvaardig, terwijl de meerderheid van de zionisten in de goedkeuring van dit verdelingsplan een goede gelegenheid zag om de staat Israël uit te roepen. Zij veroverden in de daarop volgende oorlog van 1948 ca. 4/5 van het grondgebied van Palestina (nl. 78 %). Een veel groter gebied dan wat in het verdelingsplan van 1947 was voorzien. Grote delen van Galilea en de Negev, die waren toegewezen aan de Arabische staat, net als de steden Jaffa, Nazareth, Akka en Beersheba werden zo Israëliësch gebied. Israël werd dus niet opgericht door een goedkeuring in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. Israël was niet het resultaat van het verdelingsplan. Evenmin kreeg Israël zijn onafhankelijkheid van de Britse mandaatmacht. Israël werd uit oorlog geboren.

Dankzij een reeks gewelddadige militaire campagnes in april en mei 1948 breidden zij hun gebied uit en verdreven zij nagenoeg de hele Palestijnse bevolking uit de joodse staat. Dit was geen strijd tussen een joodse David en een Arabische Goliath. De zionistische troepenmacht bestond naar eigen zeggen uit meer dan 80.000 manschappen. Westerse bronnen hebben het zelfs over 97.000 mannen en vrouwen.¹⁶ De Arabische troepensterkte bedroeg volgens Arabische bronnen nauwelijks 20.000 man.¹⁷ Er was het ‘ALA’, het Arabisch Bevrijdingsleger, een leger van vrijwilligers opgericht door de ‘Arabische Liga’ na de goedkeuring van het Verdelingsplan door de Algemene Vergadering van de V.N. Bij de uitroeping van de staat Israël telde het 4.976 manschappen. Verder waren er de lokale troepen (1.563 manschappen) die afhingen van het ‘Arabisch Hoog Comité’, dat door het Brits bestuur als vertegenwoordiging van de autochtone bevolking was aangeduid. Tot slot waren er troepen van de Arabische legers, maar die stelden niet veel voor: troepen van Syrië, Irak, Transjordanië, Egypte, Libanon. Syrië was pas vanaf 1946 onafhankelijk en had nog geen eigen leger. Het stuurde een brigade van 1.876 man. Irak, dat werd geregeerd door een Brits gesteunde monarchie, stuurde twee brigades (2.000 man). Transjordanië dat door de Britten bestuurd werd (het Transjordanse ‘Arabische Legioen’ had zelfs een Britse bevelhebber), stuurde drie brigades (4.500 man) die enkel rond Jeruzalem vochten. Ook Egypte werd door een pro-Britse monarchie geregeerd, en de Britse troepen lagen langs het Suezkanaal, dus tussen de twee strijdende partijen in. Het stuurde

twee brigades (2.800 man). Libanon ten slotte was nog maar net begonnen aan de opbouw van een leger. De Fransen hadden het land pas in 1946 ontruimd. Het stuurde een bataljon van 700 man. De Arabische 'Goliath' telde dus volgens Arabische bron 20.415 manschappen. Westerse bronnen (zie boven) schatten de Arabische troepenmacht op 27.000. De Israëli's gaven wijselijk nooit cijfers, maar hadden het altijd over de 'gecombineerde Arabische legers'.

De 'stichting' van de staat Israël betekende een catastrofe voor de Palestijnen: het grootste deel van de bevolking werd verjaagd of vluchtte weg, en 418 dorpen werden verwoest. Van de ongeveer 770.000 Palestijnen bleven er amper 123.000 over. Zij werden een minderheid in eigen land. De anderen kwamen in vluchtelingenkampen terecht, in Libanon, in Syrië en Jordanië, maar ook op de Westelijke Jordaanoever en in de Gazastrook. De 'Wet op de Terugkeer' (1950) (zie hoger) zorgde ervoor dat deze Palestijnse vluchtelingen nooit meer konden terugkeren naar hun land en eigendommen.

3. De onteigening van een heel land

Voor de Palestijnen ontstonden de problemen toen de zionisten systematisch de grond en de infrastructuur van het land begonnen over te nemen. Dat gebeurde door drie organen die de staatsopbouw ter harte namen: de 'Jüdische Colonial Bank', het 'Joods Nationaal Fonds' en het 'Opbouwfonds'. Deze drie instellingen hingen af van de 'Zionistische Wereldfederatie'. De Jüdische Colonial Bank werd in 1899 in Londen gesticht, later veranderde ze haar naam in 'Jewish Colonial Trust'. Ze fungeerde als 'nationale bank' voor de zionistische beweging. Na het ontstaan van de staat Israël zou ze trouwens effectief onder de Hebreeuwse naam 'Bank Leumi le-Yisrael' de nationale bank worden. Ze bestaat nog steeds. Ze wordt echter niet door de staat gecontroleerd, maar door de Zionistische Wereldorganisatie. De Jewish Colonial Trust verwierf de controle over de Palestine Potash Company, die de mineralen van de Dode zee exploiteerde, én over de Palestine Electric Company, waardoor de zionisten de energiebronnen van het land in handen kregen.¹⁸

De verwerving van de controle over het land zou moeizamer verlopen. Het 'Vijfde Zionistencongres' stichtte in 1901 het 'Joods Nationaal Fonds' ('Keren Keyameth le-Yisrael'), dat tot taak kreeg onroerend goed in Palestina te verwerven en het

zo "voor eeuwig onvervreemdbaar eigendom van heel het joodse volk te maken", zoals het in de statuten werd vastgelegd. Het fonds ging vanaf dan hoofdzakelijk vruchtbare landbouwgrond in de kuststreek opkopen van afwezige (Libanese, Syrische en Turkse) grootgrondbezitters. In 1947 kwam 6,7 % van het Palestijnse grondgebied op die manier in joodse handen.¹⁹ De verwerving van ander onroerend goed dan landbouwgrond werd de hoofdtaak van het in 1921 opgerichte 'Opbouwfonds' (Keren Hayesod).²⁰ Dit alles was kolonisatie door middel van kapitaal. Daarnaast waren er echter nog andere vormen van kolonisatie. De kibboets is daarvan de bekendste.

De kibboets

Van alle begrippen waarmee Israël geassocieerd wordt, is 'kibboets' wel het bekendste. Nochtans leeft slechts 4 % van de Israëlische bevolking in kibboetzim²¹. De kibboets wordt vooral met landbouw geassocieerd, en dat is een misvatting. Volgens een folder van 'The Federation of Kibbutz Movements' zag de beroepsactiviteit van de kibboetsleden er in 1991 als volgt uit:

- diensten (o.a. toerisme): 23,2 %;
- industrie- en managementkaders: 18,4 %;
- industriearbeiders: 18,1 %;
- landbouw: 8,6 %;
- diverse activiteiten: 31,7 %.

Slechts 1 op 12 kibboetsniks houdt zich dus met landbouw bezig. De betekenis van de kibboets is dan ook op de eerste plaats politiek! Historisch gezien zijn de kibboetzim vooral een instrument van kolonisatie geweest. Ze vormden het middel bij uitstek om land te veroveren en om voetvolk voor de milities te rekruteren. Dat zie je duidelijk aan het groeiritme van de kibboetsbeweging. 'Degania', de eerste kibboets, werd in 1910 opgericht op de grond van het dorpje Um Juniah. De volgende 27 jaar (tot 1936) kwam de beweging maar moeilijk op gang. Er werden slechts 34 kibboetzim gesticht, iets meer dan één per jaar. Van 1936 tot 1939 (de periode van de 'Algemene Staking' en van de grote guerrillabeweging van de Palestijnen) werden in korte tijd 53 kibboetzim opgericht volgens de 'Toren-en palissade-methode'. Daarna daalde het ritme weer. Een tweede grote boom volgde in de periode 1948-1950 (toen de meerderheid van de Palestijnse boeren werd verdreven en het erop aankwam om het land in bezit te nemen) met een aangroei van 75 nieuwe kibboetzim (25 per jaar). Tussen 1951 en 1967 volgde weer een terugval: twee, soms tot

negen kibboetzim per jaar. Een laatste opflakking was het gevolg van de 'Zesdaagse Oorlog' (1967). Om de nieuw veroverde grond in beslag te nemen, werden er 22 nieuwe kibboetzim opgericht. Sindsdien is hun aantal gestabiliseerd op in het totaal ongeveer 270.²²

Ook nu nog spelen de kibboetzim een belangrijke rol in de kolonisatie. Van de 269 kibboetzim (cijfers van 1992) waren er 37 in bezette gebieden (Westelijke Jordaanoever, Gaza-strook en Golan-hoogte) en 57 in het overwegend Palestijnse Galilea. Meer dan 30 procent van de kibboetzim dienen in de eerste plaats om de joodse aanwezigheid in Palestijns gebied gestalte te geven. Elke periode waarin op grote schaal kibboetzim werden gesticht, valt samen met massale verdrijvingen van Palestijnen. Dat is allesbehalve toevallig. De meeste leden van de 'Hagannah' en van de andere zionistische militieën werden uit de kibboetzim gerekruteerd. Dat was vooral zo voor de Britse anti-guerrilla-eenheid 'Special Night Squads'.²³ Nu nog leveren de kibboetsniks, die slechts 4 % van de bevolking uitmaken, één vierde van de officieren in het Israëlische leger en de meerderheid van de gevechtspiloten en elitetroepen. Als de kibboets dan al het symbool van de staat Israël is, dan zeker niet in de zin die de propaganda eraan geeft, wel als koloniaal en militaristisch instrument.

De woestijn in bloei

Een Israëlisch succesverhaal wil dat de joodse nederzettingen de Negev deden bloeien. De Negev wordt vaak verward met heel het zuidelijk district van Israël. Aardrijkskundig klopt dit niet, want het gebied rond Ashdod en Beersheba is eerder een soort savanne en geen woestijn. Volgens *A survey of Palestine*, een officiële Brits-Amerikaanse publicatie uit 1947, deden de Palestijnse boeren en boeren er op grote schaal aan landbouw. Het centrale gedeelte, het Negevberg-

land, is wel woestijn. In het oostelijke deel, de 'Wadi Araba' (het verlengde van de Jordaan), in het Hebreeuws 'Arava-vallei', is landbouw slechts beperkt mogelijk in een rits oases langs de wadi. Ook hier deden de Palestijnen intensief aan landbouw, zij het met primitieve bevoeiingstechnieken. De namen van de huidige Israëlische nederzettingen die er zijn gesticht, wijzen erop dat de oases vóór 1948 in Palestijnse handen waren: 'Ain Husub' (keijtesbron) nu 'Ein Hazeva'; 'Ain Waybah' (bron van één waybah, een Palestijnse inhoudsmaat, 33 liter), nu 'Ein Yahav', enz. Op het moment dat de staat Israël ontstond, waren er 4 joodse kolonies in de Negev; en volgens *A Survey of Palestine* bestond er nog onzekerheid over de slaagkansen van dit experiment.²⁴ Volgens het Israëlisch statistisch jaarboek van 1987 leven er 29.700 joden in de landbouwnederzettingen van de Negevwoestijn²⁵, een te verwaarlozen cijfer op nationaal vlak. Daarnaast leven er volgens dezelfde bron ook 38.000 Palestijnen. De joodse rurale bevolking is er dus minder talrijk dan de overgebleven

Palestijnen.²⁶ Nog volgens de officiële Israëlische statistieken wordt er in de Negev 140.900 ha grond bewerkt.²⁷ Volgens *Village Statistics* van de Britse overheid uit 1945 bewerkten de Palestijnen er toen 193.400 ha.²⁸ Dat betekent dat sinds de zionistische machtsovername een 50.000 ha landbouwgrond verloren ging en de woestijn dus uitbreiding nam! Het soort verhalen als dat van de bloeiende woestijn moet geplaast worden in de algemene Europese mentaliteit van toen, die stelde dat waar de Europese kolonist kwam, de beschaving bloeide. Tegen deze achtergrond begrijpen we ook de reële waarde van de zionistische slogan dat Palestina een leeg land was.

4. 'Een land zonder volk' voor 'een volk zonder land'

In 1901 schreef Israël Zangwill, een van de peetvaders van het zionisme, in *The New Liberal Review*: "Palestina is een land zonder volk; de

---

Het soort verhalen als dat van de bloeiende woestijn moet geplaast worden in de algemene Europese mentaliteit van toen, die stelde dat waar de Europese kolonist kwam, de beschaving bloeide. Tegen deze achtergrond begrijpen we ook de reële waarde van de zionistische slogan dat Palestina een leeg land was.

joden zijn een volk zonder land”.²⁹ In deze zin staat een grove fout, en wel dat Palestina geen inwoners zou hebben gehad. Op het ogenblik dat Zangwill dit schreef, leefden er ongeveer 700.000 Palestijnen in het land. De joodse immigratie was toen net op gang gekomen (de eerste ‘aliya’ begon in 1880), en omstreeks 1900 woonden er een veertigduizend joden. Meer dan negentig procent van de bevolking was dus Palestijns. Het demografisch overwicht van de autochtone Palestijnse bevolking bleef bestaan, ondanks massale joodse inwijking in de jaren 1920-1930. Die immigratie was mogelijk dankzij de politiek van de Britten, aan wie het land na de Eerste Wereldoorlog als mandaatgebied was toegewezen. Het land was niet leeg, integendeel. De Palestijnen kenden een bloeiende economie vóór de zionisten er kwamen.

Zo was er een belangrijke export van landbouwproducten. In 1857 waren de drie voornaamste uitvoerproducten zeep, gerst en sesam, maar ook sinaasappels werden in grote hoeveelheden uitgevoerd. Jaffa was de belangrijkste uitvoerhaven. Er zijn vrij volledige cijfers bekend omdat alle Europese consuls er ofwel zelf verbleven ofwel er hun agenten hadden die de in- en uitvoer in statistieken vastlegden. De producten die via de twee andere havens, Akka en Haifa, passeerden, waren minder belangrijk (behalve dan sesam). Deze havens voerden vooral graan uit naar Italië, Frankrijk, Engeland, Griekenland, Libanon en Klein-Azië.

De waarde en de bestemming van de export via Jaffa bedroeg in 1857:

- zeep, ter waarde van 6.000.000 Turkse £, vooral naar Egypte;
- gerst, ter waarde van 3.500.000 Turkse £, vooral naar Libanon;
- sesam, ter waarde van 1.700.000 Turkse £, vooral naar Frankrijk.³⁰

Vanaf 1859 winnen sinaasappels aan belang, en wordt Engeland een belangrijke afnemer. Tot het ontstaan van de staat Israël bleef de economie van Palestina, die overwegend agrarisch was, hoofdzakelijk in Palestijnse handen. Het merendeel van de landbouwproductie werd niet door joden geleverd, maar door Palestijnen. De enige sector waar de joden bijna de helft in handen hadden, was de lucratieve citrusproductie. De sinaasappelkweek bijvoorbeeld was al eeuwen Palestijns; vandaar dat de naam van de vruchten, en ook die van de voornaamse variëteit, Arabisch was: jaffa (sinaas)-appel (niet Yafa, de Hebreeuwse naam van de stad) en shamuti.

Een voorbeeld van het aandeel van de Palestijnen in de economie: de graanproductie. In 1944-1945 was 8 % van de graanproductie in handen van joden, en 92 % in handen van Palestijnen (resp. 16.579 ton en 193.376 ton).³¹ In 1942 bedroeg de productie van gerst en tarwe samen 218.900 ton³², waarvan 92 % door Palestijnen geproduceerd werd. Het zou tot 1964-1965 duren eer Israël opnieuw dit productieniveau evenaarde. In 1963-1964: 126.500 en 116.600 = 243.100 ton. Vervolgens daalde de productie weer, om pas vanaf 1970 permanent boven de 200.000 ton te blijven.³³

Hetzelfde gold voor groenten: in 1944 produceerden joden 55.730 ton (22 %), en Palestijnen 189.104 ton (78 %). Hier duurt het ook tot 1957 eer de productie van 1944 wordt bereikt.³⁴

Uit deze landbouwstatistieken blijkt dat er vóór 1948 een bloeiende landbouw bestond. Na die datum werd het Beloofde Land een geroofd land: “... de bestaande infrastructuur werd ingepalmd: ‘Meer dan 80 % van het totale grondgebied van Israël is grond die door de Arabische vluchtelingen verlaten is. Bijna een kwart van alle gebouwen in Israël in 1954 was door die Arabieren gebruikt geweest. Tienduizend winkels, warenhuizen en andere bedrijven in het nieuwe Israël waren Arabisch geweest. De helft van alle citrusgaarden in de nieuwe staat had toebehoord aan de Arabieren die nu tot vluchtelingen gemaakt zijn. In 1954 woonde meer dan één derde van de totale joodse bevolking in Israël op ‘door afwezigen achtergelaten bezittingen’”.³⁵

5. De huidige situatie van de Palestijnen

De huidige situatie van het Palestijnse volk heeft haar oorsprong in het uiteenvallen van Palestina door de oorlog van 1948-1949. Alle Palestijnen, waar ook ter wereld, behoren tot één volk. Je kan hen in drie categorieën indelen:

- zij die als vluchtelingen buiten Palestina wonen: 4,2 miljoen;
- zij die in Israël wonen en er het staatsburgerschap hebben: 1,2 miljoen³⁶;
- zij die als autochtoon of als vluchteling in de Gaza-strook en op de Westelijke Jordaanoever wonen: 2,8 miljoen (1 miljoen in Gaza en 1,8 miljoen op de Westelijke Jordaanoever).

[Deze cijfers zijn gebaseerd op schattingen van de ‘UNWRA’ en op cijfers van de Canadese professor E. Zureik voor 1995].³⁷ Volgens Israël woonden er in 1994 1.143.000 Arabieren in Israël,

maar hierin zijn ook de Palestijnen uit bezet Jeruzalem begrepen en de Syriërs van de bezette Golan.

De Palestijnen buiten historisch Palestina

De vluchtelingen buiten Palestina zijn de Palestijnen die in 1948-1949 en in 1967 gevlucht zijn of verdreven werden uit hun land, Palestina. Zij maken volgens de hierboven geciteerde cijfers nagenoeg de helft van het Palestijnse volk uit. Het recht op terugkeer naar hun land, dat volgens de VN onvervreemdbaar blijft, wordt hun door de Israëlsche nationaliteitenwet ontzegd. Die wet gaat er namelijk vanuit dat Israël een joodse staat is en dat zoveel mogelijk niet-joden, autochtone Palestijnen dus, buiten moeten gehouden worden.

De nationaliteit en het hieruit voortvloeiende recht op verblijf worden geregeld door twee aparte wetten: De 'Wet op de Terugkeer' werd in 1950 goedgekeurd en geldt alleen voor joden. Ze zegt in feite dat iedere jood, waar ook ter wereld, in principe Israëlsch staatsburger kan worden als hij of zij dat wil. De rest van de nationaliteitenwet werd in 1952 goedgekeurd en is alleen op Palestijnen van toepassing, vooral dan het gedeelte 'nationaliteit door residentie'. Om Israëliër te worden, moeten Palestijnen aan een reeks strikte voorwaarden voldoen. Zo moeten zij op 1 maart 1952 (de dag waarop de wet is goedgekeurd) in de bevolkingsregisters ingeschreven zijn en ook daadwerkelijk in Israël verblijven. Verder moeten zij in de periode tussen 14 mei 1948 (datum waarop de staat Israël werd uitgeroepen) en 1 maart 1952 ononderbroken in Israël gewoond hebben.³⁸

De nationaliteitenwet betekent dus dat alle vluchtelingen van 1948 uit de boot vallen, want Israël stond niet toe dat zij terugkeerden, ondanks VN-resolutie 194 (III) die het recht op terugkeer garandeert. Voor wie het nog niet duidelijk was, formuleerde premier Ben Goerion het als volgt: "De wet is er om te maken dat zij nooit terugkeren." Over deze grote groep, meer dan de helft van alle Palestijnen, is in het 'Vredesproces' geen sprake. Over hen valt het doek van de geschiedenis. Of althans, dat is de bedoeling.

De Palestijnen in Israël

Van de ongeveer 770.000 Palestijnen die in dat deel van Palestina woonden dat later Israël werd, bleven er na de oorlog slechts een 123.000 over en zij werden een minderheid in eigen land. Ondanks de grote uitdrijving van 1948, vormen Palestijnen in het noordelijk district van Israël nog steeds 50 % van de bevolking en in centraal-Galilea loopt dit zelfs op tot meer dan 85 %.³⁹ Zij zouden er het best aan toe moeten zijn, want zij hebben wel nationale rechten in hun land: zij zijn immers Israëlsch staatsburger. Maar Israël is het land van het 'joodse Volk' (van alle joden ter wereld), niet zomaar het land van zijn inwoners (joden en Palestijnen). En dat heeft zo zijn gevolgen, o.a. voor de grondverdeling en de infrastructuur:

- voor de grondverdeling

De kolonisatie van Palestina werd vanaf 1901 in handen genomen door 'Keren Keyameth le-Yisrael', het Joods Nationaal Fonds, dat in feite de voorloper van de Israëlsche staat werd. Dit fonds coördineerde de grondaankoop en het grondbeheer. In zijn handvest staat dat alle grond die onder zijn bevoegdheid komt "voor eeuwig eigendom is van heel het joodse volk". Tot 1948 was dat heel weinig. Minder dan 6,7 % van alle grond in het latere Israël was opgekocht, maar in 1948 werd de rest manu militari veroverd. Nu valt 93 % van alle grond van Israël onder deze norm, en mag dus enkel aan joden verkocht, verhuurd of in pacht gegeven worden. Voor de Palestijnse staatsburgers, die bijna 20 % van de bevolking uitmaakten, is deze grond taboe. Dit betekent concreet: in 1945 had elke Palestijn gemiddeld 1,9 ha landbouwgrond tot zijn beschikking, in 1949 was dat al gedaald tot 0,35 ha en vandaag bedraagt het nog 0,07 ha. Dat is natuurlijk nog altijd meer dan de vluchtelingen die alles op één nacht tijd verloren hebben, terwijl de joodse immigranten het zonder vergoeding hebben ingepikt.⁴⁰

- voor de infrastructuur

In 1920 werd ook het 'Keren Hayesod', het 'Joods Opbouwfonds' opgericht. Beide 'Keren' bestaan nog steeds en zijn onder alle joden, overal ter wereld, actief op het vlak van fondsenwerving. In Israël vertegenwoordigen ze dus de joden van de diaspora en genieten ze dezelfde status als een

ministerie. Vroeger financierden ze de kolonisatie van Israël en dat doen ze nu ook in de Gaza-strook en op de Westelijke Jordaanoever. In heel historisch Palestina leggen ze nu wegen en rioleringen aan, bouwen ze huizen, klinieken en scholen. En dat doen ze enkel voor joden, want ze zijn er door en voor joden.

Er bestaan in Israël dus twee financieringsbronnen: de regering die iedereen financiert, ook Palestijnse dorpen en steden, en de twee 'Keren' die alleen voor joodse dorpen en steden werken. Deze laatste eten bijgevolg uit twee ruiven: die van de staat (die overigens nogal beperkt is) en die van de internationale zionistische fondsen. Het is niet te verwonderen dat de voorzieningen van wegen, irrigatie, riolering, asfaltering, onderwijs en gezondheid heel wat slechter zijn in 'de Arabische (Palestijnse) sector'. Analfabetisme in Israël ligt driemaal hoger bij Palestijnen dan bij joden (15,8 tegenover 4,9 %). Israël besteedt slechts 2 % van zijn gezondheidsbudget aan de Israëlische Palestijnen (die 20 % van de bevolking uitmaken), waardoor de kindersterfte onder de Palestijnen dubbel zo hoog ligt als onder het joodse bevolkingsdeel (18,6 tegenover 9,8 ‰).⁴¹ Het recentste cijfer geeft respectievelijk 12,8 en 5,7 ‰. De absolute percentages dalen dus wel, maar de verhouding blijft ongewijzigd.⁴² Een joodse stad heeft gemiddeld vijf keer meer gemeentepersoneel dan een Palestijnse met evenveel inwoners. Het waterverbruik ligt vier keer hoger bij de joden. Geen wonder aangezien de Israëlische Palestijnen slechts 3 % van de waterquota toebedeeld krijgen. Het aantal kilometers stoep of verharde weg ligt tientallen keren hoger in joodse gebieden. Zo kunnen we met voorbeelden doorgaan.

Een eerste grote revolte van de Israëlische Palestijnen tegen dit soort vierderangsstatuut gebeurde in 1976. Na een nieuwe golf van landonteigeningen organiseerden zij op 30 maart massale betogingen en verklaarden die dag als De Dag van het Land. Er vielen ettelijke doden. De Arabieren maken in Israël een vijfde van de totale bevolking uit en leven vooral in Galilea, maar ook ten noord-oosten van Tel Aviv en in de Negev.

De Palestijnen in de Gaza-strook en op de Westelijke Jordaanoever

In de Gaza-strook zijn vijf mensen op zes vluchteling en op de Westelijke Jordaanoever gaat het om 60 % van de bevolking. Al deze vluchtelingen

zijn afkomstig uit het gebied dat nu Israël heet. Door de Israëlische overheid worden ze als één groep behandeld. Zij vallen onder de Jordaanse wet op de Westelijke Jordaanoever of onder de Egyptische in de Gaza-strook, aangevuld met meer dan duizend militaire uitzonderingswetten, die zonder enige parlementaire controle door het bezettingsleger zijn uitgevaardigd.⁴³ De joodse inwoners van het gebied, de kolonisten, vallen onder de Israëlische wet. Er zijn dus twee aparte rechtsstelsels van kracht in de bezette gebieden: wie onder welk stelsel valt, wordt niet bepaald door de plaats waar hij woont, maar tot welk volk hij behoort. Joden van Antwerpen of van New York die Israëlisch staatsburger geworden zijn, mogen zich ook overal in Palestina vestigen: in Israël of in de bezette gebieden, tot in het centrum van de Palestijnse steden, zoals de ultrarechtse gemeenschap in Hebron. Palestijnen mogen zich enkel beperkt vestigen, en zeker niet in Israël, ook al hadden zij daar een huis of land vóór 1948. Aangezien Israël Oost-Jeruzalem en de wijde omgeving (20 % van de Westelijke Jordaanoever) geannexeerd heeft, mogen de Palestijnen van de Westelijke Jordaanoever zich ook hier niet meer vestigen. Deze 'aparte' behandeling is een 'toepassing' van de nationaliteitenwet.

6. Het 'vredeproces'

Op 9 december 1987 begint de *intifada*: de bezette gebieden komen massaal in opstand tegen de Israëlische onderdrukking. Vier jaar lang slagen de Israëli's er niet in om de opstand te bedwingen. Om de situatie weer onder controle te krijgen besluiten zij om toch te onderhandelen met Jasser Arafat. De eerste onderhandelingen vinden plaats in 1991 in Madrid en leiden in 1993 tot de ondertekening van het Oslo-akkoord. In 1995 wordt dan het Oslo II-akkoord ondertekend. Deze akkoorden voorzien voor de Palestijnen in een zekere autonomie: cultuur, opvoeding, onderwijs, toerisme, gezondheidszorg, allemaal terreinen waaraan de Israëlische bezetter nooit veel heeft uitgegeven (ondanks de zware belastingdruk op de Palestijnen). Daarnaast krijgt de 'Palestijnse Autoriteit' het recht om personenbelasting te heffen (om haar administratie te financieren) en krijgt ze ook een eigen politie (om de akkoorden door te drukken). Het gaat wel degelijk om autonomie en niet om de soevereiniteit over het land. De soevereiniteit over grond, water, ondergrond, wegen en grenzen berusten bij Israël en volgens alle afgesloten akkoorden zal dit ook zo blijven.

De uitvoering van de Oslo-akkoorden wordt maar met mondjesmaat doorgevoerd, er zat evenveel schot in de zaak als in de processie van Echternach: meer beweging dan vooruitgang. Telkens gingen er enkele data, voorzins in het afgesproken tijdschema, voorbij eer er weer een stap werd gezet. De Oslo-akkoorden raakten zo achter op de afgesproken kalender, dat in oktober 1998 de Amerikaanse president Clinton een nieuwe 'historische' top organiseerde in zijn buitenverblijf "Wye Plantation". Men sprak nu niet langer meer over Oslo I of II maar over Wye, en vanaf september 1999 had men het over Wye I en II. De naam van de processie veranderde, maar het ritme van het vredesproces werd er niet door opgedreven. Meer zelfs, belangrijke punten uit de Oslo-akkoorden verdwenen uit die van Wye. Zo voorzag Oslo II in een waterverdeling op de Westbank tussen de twee partijen. Nu is water een heel belangrijke economische factor in het Midden-Oosten. Israël bakkeleit erover met Libanon, Syrië en Jordanië, Syrië met Turkije, Soedan met Egypte. De voorziene waterverdeling was erg in het voordeel van de Israëli's. Zij stonden immers in een machtspositie en hadden alle troeven in handen. Van de 601 miljoen kubieke meter water die beschikbaar is op de Westelijke Jordaanoever, ging volgens Oslo II 340 miljoen m³ of 56,6% rechtstreeks naar de staat Israël; 143 miljoen m³ of 23,8% ging naar de 170.000 Israëlische kolonisten op de Westelijke Jordaanoever en 118 miljoen m³, een luttele 19,6% bleef over voor de 1.200.000 Palestijnen in het gebied.⁴⁴ Nu wordt er zelfs niet meer over een verdeling van het water gerept. Israël controleert met zijn twee watermaatschappijen, Mekorot en Tahal, de facto heel de waterhuishouding, met alle gevolgen voor de Palestijnen. Een sprekend voorbeeld. Naast de Palestijnse stad Hebron ligt de joodse kolonie Kiryat Arba. Hebron telt 120.000 inwoners, Kiryat Arba 6.000. Deze joodse kolonie krijgt per inwoner zes keer meer water toebedeeld dan de Palestijnse stad: 3,4 m³ tegen 0,58 m³ per inwoner. Gaat het vredesproces en de landoverdracht aan het PNA zeer langzaam vooruit, het ritme waarop verder wordt gekoloniseerd ligt zeer hoog. Voor het jaar 1999 voorzag Israël in

een budget van 16 miljard frank ten voordele van de kolonies.

Oslo en Wye hebben tot resultaat dat op dit moment de landverdeling er zo uitziet dat de bezette gebieden in drie zones worden opgedeeld: A, B en C. Categorie C is land dat onder totale Israëlische controle blijft, net of het Israëlisch grondgebied was. Op de Westelijke Jordaanoever omvat het 64% van het grondgebied, bewoond door 30.000 Palestijnen en 170.000 joodse kolonisten, verspreid over 128 kolonies. Categorie B wordt door Israël militair gecontroleerd, maar het PNA mag er een beperkte autonomie uitoefenen. Op de Westelijke Jordaanoever omvat het zo'n 450 Palestijnse dorpen, samen 27% van het grondgebied. Categorie A is land waar het PNA autonomie,

maar geen soevereiniteit over uitoefent. Zelfs de uitroeping van een Palestijnse staat kan daar niets aan veranderen. Op de Westelijke Jordaanoever bevat het de acht grote Palestijnse steden, samen 10% van het gebied.⁴⁵ In Gaza valt 60% van de grond in categorie A, met Palestijnse autonomie, 40% blijft Israëlisch. Voor heel Palestina (dat is Israël, de Westelijke Jordaanoever en Gaza) geeft dit volgende cijfers: 5 miljoen joden controleren militair bijna 98% van het grondgebied van historisch Palestina, de 7 miljoen Palestijnen hebben autonomie over 2,3% van hun vaderland.⁴⁶

7. De al Aksa-intifada

In oktober 2000 breekt dan de al Aksa-intifada uit. Een nieuwe opstand, ditmaal niet alleen in de bezette gebieden, maar ook in de Palestijnse gebieden binnen de joodse staat. Er vallen tientallen doden in Israëlische steden als Nazareth en Umm al Faham en er zijn harde rellen in heel Galilea, Jaffa, Lydda en de Negev. Hierop tracht premier Barak een regering van nationale eenheid tussen Labour en Likud te vormen, waaruit blijkt, voor wie het nog niet wist, dat beide politieke strekkingen eigenlijk principieel hetzelfde willen: een zo groot mogelijk en zo joods mogelijk Israël. Daarmee is nog maar eens de mythe doorprikt dat Israëlisch extreem-rechts hét grote

---

De uitvoering van de Oslo-akkoorden wordt maar met mondjesmaat doorgevoerd, er zat evenveel schot in de zaak als in de processie van Echternach: meer beweging dan vooruitgang.

gevaar voor de Palestijnen vormt. Dit is onzin. De Labour-zionisten hebben de zionistische beweging groot gemaakt. Zij hebben de joodse staat gesticht en zij hebben in 1948 en 1967 de Palestijnen massaal verdreven. Zij begraven nu het 'vredesproces' in alle schijnheiligheid. Grote Vredesduif Shimon Peres schaarde zich op vrijdag 13 oktober volledig achter de begrafenis van het 'vredesproces' toen hij op de BBC en op de VRT van leer trok tegen de Palestijnen en met valse emotie in de stem vroeg: "Waarom vallen zij ons aan, waarom willen zij geen vrede en gooien met stenen, zodat wij wel met raketten moeten terugschieten?" Wie de Palestijnse geschiedenis kent, weet het antwoord op deze schijnheilige vraag.

Noten

- 1 Programma van het Eerste Zionistencongres in Bazel, 1897, in I. Cohen, *Le mouvement sioniste*, Parijs 1946, p. 70-71.
- 2 T. Herzl, *Complete Diaries* (ed. R. Patai), New York 1960, p. 45.
- 3 T. Herzl, *Gesammelte zionistische Werke*, Tel Aviv 1934. Hierin heet het "... vom Bach Ägyptens bis an der Euphrat", en in T. Herzl, *Alteneuland*, Haifa 1960, p. 53 is Damascus een 'Israëlische' stad.
- 4 T. Herzl, *Gesammelte zionistische Werke*, t. II, p. 98.
- 5 T. Herzl, *Gesammelte zionistische Werke*, t. II, p. 108-109.
- 6 T. Herzl, *Gesammelte zionistische Werke*, t. II, p. 98.
- 7 *Village Statistics* (edited by the Departement of Statistics), Jeruzalem 1946; totaal landbezit van de joden 5,67 % (of 12,78 % van de landbouwgrond). *Survey of Palestine*, Government Printer, Jeruzalem 1947, p. 566; de joden 5,78 % van het totale landbezit.
- 8 Israël Pocket Library, *Immigration & Settlement*, Jeruzalem 1973, p. 92-93.
- 9 F. Nicosia, *The Third Reich and the Palestine Question*, London 1985, p. 58-60, 217.
- 10 Israël Pocket Library, *Immigration & Settlement*, Jeruzalem 1973, p. 31.
- 11 L. Brenner, *Jews in America today*, Londen 1986, p. 176.
- 12 L. Brenner, *Zionism in the Age of Dictorship*, Londen 1983, p. 267.
- 13 Bijvoorbeeld: Chris Borms, *De Zonen van Abraham*, Leuven 1980, p. 21-23.
- 14 N. Weinstock, *Le Sionisme contre Israel*, Parijs, 1969, p. 146.
- 15 Ad hoc Committee on the Palestinian Question, U.N. official records, New York 1947, p. 291-292.
- 16 E. Lutwakk, D. Horowitz, *The Israeli Army*, Londen 1975, p. 45.
- 17 W. Khalidi, *From haven to conquest*, Beiroet 1971, p. 858-871.
- 18 W. Lehn, Uri Davis, *The Jewish National Fund*, Londen 1988, p. 20.
- 19 W. Lehn, Uri Davis, *The Jewish National Fund*, Londen 1988, p. 186 e.v.
- 20 W. Lehn, Uri Davis, *The Jewish National Fund*, Londen 1988, p. 50-51.
- 21 Central Bureau of Statistics, *Statistical Abstract of Israel 1987*, p. 49 table II/10.
- 22 Yad Tabenkin, *Kibbutz Facts and Figures*, Ramat Efal 1994 (folder).
- 23 Ygal Allon, *The Shield of David*, Londen 1970, p. 102-106.
- 24 *A Survey of Palestine*, Government Printer, Jeruzalem 1947, p. 371.
- 25 Central Bureau of Statistics, *Statistical Abstract of Israel 1987*, p. 53 table II/12.
- 26 Central Bureau of Statistics, *Statistical Abstract of Israel 1987*, p. 45 table II/8.
- 27 Central Bureau of Statistics, *Statistical Abstract of Israel 1987*, p. 360, table XIII/2.
- 28 *Village Statistics*, Department of statistics, Jeruzalem, 1946, table Cultivable land and Fruit Plantations, summary by district, p. 79.
- 29 I. Zangwill, *New Liberal Review* 4 december 1901, p. 627.
- 30 A. Schölch, The Economic Development of Palestine 1856-1882 in *Journal of Palestine Studies* X, 3 p. 35-59.

- 31 *A Survey of Palestine*, prepared in December 1945 and January 1946 for the information of the Anglo-American Committee of Inquiry, reprinted in full with permission from Her Majesty's Stationery Office by the Institute for Palestine Studies, Washington D.C. 1991, p. 323.
- 32 *ibidem*
- 33 *Statistical Abstract of Israël 1987*, Table XIII/I Agricultural Key Data (van 1948 tot 1985), p. 357-358.
- 34 *A Survey of Palestine*, prepared in December 1945 and January 1946 for the information of the Anglo-American Committee of Inquiry, reprinted in full with permission from Her Majesty's Stationery Office by the Institute for Palestine Studies, Washington D.C. 1991, p. 320.
- 35 E. Childers in: *The Spectator* 12 mei 1961.
- 36 Central Bureau of Statistics op internet:
totale bevolking:
<http://www.cbs.gov.il/data/E970214100630.cbs>.
aantal joden:
<http://www.cbs.gov.il/data/E970214100822.cbs>.
- 37 E. Zureik, Palestinian Refugees and Peace, in *Journal of Palestine Studies* XXIV, 1.
- 38 Y. Freudenheim, *Die Staatsordnung Israels*, Jeruzalem 1963, p. 246-252.
- 39 U. Davis, *La Loi du Retour in Palestine* (red. Prof. Liebman, prof. Plancke, prof. Rigaux, prof. Salmon) Gembloers 1977, p. 145-159.
- 40 G. Falah, Israeli 'judaization' policy in Galilee, in *Journal of Palestine Studies* XX, 4, p. 69-85.
- 41 G. Falah, Israeli 'judaization' policy in Galilee, in *Journal of Palestine Studies* XX, 4, p. 69-85. Davis Lehn, *The Jewish National Fund*, o.c.
- 42 Lucas Catherine, *De Palestijnen, een volk teveel?* Berchem 1988, p. 15-16.
Gecompileerd uit:
Society in Israel 1980 (Central Bureau of Statistics, Statistical Abstract of Israel 1987).
Families in Israel 1975-1977 (Central Bureau of Statistics, Statistical Abstract of Israel 1987).
Statistical Abstract 1987 (Central Bureau of Statistics, Statistical Abstract of Israel 1987)
- 43 Central Bureau of Statistics op internet:
<http://www.cbs.gov.il/data/E970214095957.cbs>.
- 44 Abdal Jawad Saleh, *Al Awamir al Askeriyya al Israeliyya* (De Israëlische militaire orders), vier volumes, Amman 1986.
- 45 *Journal of Palestine Studies*, winter 1999 (xxvii,2), Peace Monitor
- 46 *Journal of Palestine Studies*, winter 2000 (xxix,2), Peace Monitor